

Bokrecensioner

Fiktiva förebilder – reflektioner kring filmhjältar som ledare

Recenseras av Stefan Tengblad

Författare till boken är Björn Rombach och Rolf Solli.

Boken är utgiven av Studentlitteratur (2002) och omfattar 242 sidor.

Spelfilm är ett utmärkt medium för att förstå ledarskap. Detta är utgångspunkten i Björn Rombachs och Rolf Sollis bok *Fiktiva förebilder*. Författarna anser att film är en underskattad normbärare för hur medarbetare och chefer beter sig i sitt dagliga arbete. Mycket få människor läser lika många böcker som de ser filmer och exempelvis många chefer anser sig inte ha tid att läsa böcker överhuvudtaget. Inte minst omedvetet påverkas vi av de ledare som vi ser på film menar Rombach och Solli.

Spelfilm har av tradition varit ett forskningsområde inom humaniora och kommunikationsvetenskap. Det är därför något av en pionjärinsats att två företagskonomer vid en förvaltningshögskola tar sig an uppgiften att studera hur just ledarskap gestaltas på film. Själv blev jag glad när jag tillfrågades om att recensera boken inte minst därför att min svärfar förenade forskning inom psykiatri med att analysera film, framförallt av Ingemar Bergman, som har varit en mästare på att skildra psykologiska utvecklingsförlopp (se Persson, 1996).

Utifrån en ambition att få med ett brett urval av film som skildrar olika slags ledarskap och som samtidigt är relativt lättillgängliga och sentida har Rombach och Solli valt ut och studerat nio filmer. Dessa är:

- Idrottsfilm: *Any given Sunday* (1999)
 Science fiction: *Matrix* (1999)
 Historiskt drama: *Elizabeth* (1998)
 Deckare: *Beck – Mannen med ikonerna* (1997)
 Dramadokumentär: *Nixon* (1995)
 Komedi: *Bröderna Mozart* (1986)
 Humorfilm/satir: *Life of Brian* (1979)
 Gangsterfilm: *Gudfadern* (1972)
 Krigsfilm: *Bron över floden Kwai* (1957)

Rombachs och Sollis uppgift har varit både svår och lätt. Lätt därför att det finns otaliga filmer där ledarskap gestaltas, svår därför att det faktiskt finns väldigt få filmer som har ledarskapets väsen som huvudsakligt tema. Hade bokens tema exempelvis varit kärlek, kamratskap, avundsjuka, girighet, ondska, religiös övertygelse, etc hade ett mer strikt urval av filmer kunnat gjorts. Kanske är ledarskap ett alltför allestädes närvarande fenomen för att den breda biopubliken på sin självvalda tid skall välja att se filmer om det. Verklighetsflykt är ett kännetecken på många framgångsrika filmer, såsom Harry Potter och Sagan om Ringen. Kanske vi hellre flyr från ledarskap än till det?

Många läsare kommer säkert att undra varför just deras favoritfilmer inte är med på listan – är de sämre på att skildra ledarskap? Själv hade jag förväntat mig att finna åtminstone några av filmerna *Döda poeters sällskap* (om intellektuellt ledarskap), *Krig och fred* (som på ett filosofiskt sätt tar upp frågan om ledares betydelse), *Wall Street* (gestaltar ledarskap i giriga miljöer), *Flugornas herre* (om ledarskap under extrema omständigheter) och *Gandhi* (om den karismatiske ledarens villkor). Men inte heller dessa filmer handlar entydigt om ledarskap, det rör sig också om äventyr, skildringar av historiska händelser och andra samhällsfenomen såsom pedagogik i *Döda poeters sällskap* och kapitalism i *Wall Street*.

Boken domineras av de nio filmanalyserna som utgör var sitt kapitel och vars inre disposition följer filmens handling. Dessutom finns det ett kort inledningskapitel och ett avslutningskapitel som är förhållandevis fattiga på teorier. I inledningskapitlet argumenterar Rombach och Solli för att det inte finns någon större anledning att analysera filmernas djupstrukturer (i fall de nu skulle ha sådana) utan författarna tar fasta på de skeenden som registrerats direkt av filmkamerorna. Avslutningskapitlet ägnas inte minst åt en beskrivning och analys av de olika filmsluten och en fragmentarisk slutteori presenteras.

I de nio filmanalyserna görs referenser till ledarskapsforskning löpande och ett antal tematiska fördjupningar är infogade. I kapitlet om *Any given Sunday* redogörs exempelvis för teorier om motivation. I avsnittet om Beck-filmen görs kopplingar till reformer inom den offentliga sektorn och till mellanchefernas villkor. Beslutsfattandets anatomi analyseras i kapitlet om *Nixon* liksom senare i *Gudfadern*. Genomgående är de teoretiska diskussionerna kortfattade och läsarna

förs därefter raskt tillbaka i filmens handling.

Fiktiva förebilder är en mycket välskriven bok som på alla sätt är föredömlig när det gäller att förmedla kunskap på ett lättsamt och lättillgängligt sätt. Författarna har vinnlagt sig om att läsoplevelsen skall bli lika underhållande och njutbar som de filmer som är föremål för analys. Den huvudsakliga målgruppen för boken utgörs av "ledare i karriären och de som tänkt sig att bli ledare" (sidan 16). Jag anser att boken bör kunna läsas med god behållning av alla som är intresserade av fenomenet ledarskap. Även den filmintresserade erbjuds en trevlig läsning.

Om det är något jag saknar i boken så är det en organiserande fråga som hade kunnat utgöra en röd tråd genom boken. Skiljer sig exempelvis filmernas syn på ledarskap i förhållande till läroböcker och andra ledarskapsböcker, eller hur ledarskap utövas i vardagslivet? Filmerna erbjuder en direktare och mer emotionell kunskap - men är den annorlunda till sitt innehåll?

Något som jag fann tankeväckande med *Fiktiva förebilder* var att boken förenar en postmodern form med ett innehåll som kritiserar många postmoderna föreställningar med referens till modernister som Chester Barnard, Herbert Simon och Sune Carlson med flera. Till formen framstår boken som postmodern genom att fokusera på bilder av ledarskap snarare än dess reella utövande. Det är mer images än substance som analyseras med hänvisning till Mats Alvesson (1990). Framställningen ansluter även mer till en narrativ kunskapstradition än till traditionell vetenskaplig (paradigmatisk) kunskap för att låna Jerome Bruners (1986) begrepp. Men intressant nog så framförs det en hel del kritik mot postmodern organisationsfilosofi i de teoretiska diskussionerna. Exempelvis kritiseras synen att all verklighet utgörs av sociala konstruktioner, liksom nutidens dyrkan av handlingskraft som ofta sker på den rationella tankens och kunskapens bekostnad. Flera referenser görs till boken *Res Pyramiderna* (Ohlsson och Rombach, 1998) där en av författarna med kraft har argumenterat för att moderna, eller snarare postmoderna organisationer, som kännetecknas av platthet, decentralisering och strävan efter maximal flexibilitet snarare blir toppstyrda och förändringsoförmögna till följd av en allmän brist på personella resurser och därför att enheter på mellannivå som kan arbeta med utveckling och att hålla kommunikationsvägarna öppna saknas.

Det är därför utan förvåning jag läser att Rombach och Solli finner flera karaktärsdrag hos Don Vito Corleone (gudfadern) som föredömliga. Det rör sig här om en traditionell patriark som leder familjens brottsyndikat på ett eftertänksamt och karaktärsfast sätt, och som fattar beslut baserat på god information och beprövad erfarenhet. När sedan besluten har fattats är det inget som slirar mellan beslut och genomförande. Här framträder substans i ledarskapet i kontrast till pratkvaren Reg som leder den handlingsoförmögna Folkfronten i Judéen. Enbart bilder (och prat) om ledarskap har onekligen sina begränsningar även i en postmodern värld.

Rombach och Solli förklarar avsaknaden av mer systematiska sammanställningar i boken av teori och teman i filmerna med att de inte vill trötta ut läsarna med tunga passager. Men då båda författare är skickliga skribenter som även kan skriva njutbara synteser av större kunskapsmängder framstår detta som något av en bortförklaring.

Då jag är en glömsk läsare hade jag gärna velat se ett någorlunda tydligt budskap med boken som kunde hjälpa mig att komma ihåg boken bland den strida floden av ledarskapslitteratur. Kanske är budskapet som jag kommer att minnas att Rombach och Solli medvetet valde att inte ha något sådant budskap eftersom detta hade kunnat störa de enskilda läsoplevelsena kring varje film. Varje film utgör således sin egen röst i en polyfonisk (flerstämmig) symfoni (jämför Czarniawska, 1995). Detta är ett i hög grad postmodernt förhållningssätt som jag kan sympatisera med, men det är en strategi som också har retoriska begränsningar.

Referenser

Alvesson, Mats, 1990

"Organization: From Substance to Images?" *Organization Studies*, 11(3): 373-394.

Bruner, Jerome, 1986

Actual Minds, Possible Worlds. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Czarniawska, Barbara , 1995

"Narration or Science? Collapsing the Division in Organization Studies." *Organization*, 2(1): 11-33.

Olhsson, Östen och Björn Rombach, 1998

Res pyramiderna, Stockholm: Svenska Dagbladets förlag.

Persson, Göran, 1996

"Bergman's Persona: Rites of Spring as a Chamber Play", *Cineaction*, 40: 22-31.